

KS. JACENTY MASTEJ

MIŁOSIERDZIE W FUNKCJI EKLEZJOTWÓRCZEJ

MERCY IN ITS ECCLESIOGENIC FUNCTION

Abstract. The aim of the article is to show mercy in its ecclesiological function. The analyses carried out lead to the conclusion that mercy determines the identity of the Church, since it conditions its existence, decides its shape in history and proves its credibility.

Translated by Jerzy Warakomski.

Key words: Jesus Christ; Church; mercy; ecclesiological function; actualisation of the Church; credibility of the Church.

W wigilię II Niedzieli Wielkanocnej, Święta Bożego Miłosierdzia 2015 r., ojciec święty Franciszek ogłosił bullę *Misericordiae vultus*. Dokument papieski jest proklamacją Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia. Przesłanie papieża jest wyraźne: „Potrzebujemy nieustannie kontemplować tę tajemnicę miłosierdzia. Jest ona dla nas źródłem radości, pogody i pokoju. Jest warunkiem naszego zbawienia. Miłosierdzie to słowo, które objawia Przenajświętszą Trójcę. Miłosierdzie to najwyższy i ostateczny akt, w którym Bóg wychodzi nam na spotkanie. Miłosierdzie jest podstawowym prawem, które mieszka w sercu każdego człowieka, gdy patrzy on szczerymi oczami na swojego brata, którego spotyka na drodze życia. Miłosierdzie to droga, która łączy Boga z człowiekiem, ponieważ otwiera serce na nadzieję, że będziemy kochani na zawsze, pomimo ograniczenia, jakim jest nasz grzech”¹.

Papieska bulla *Misericordiae vultus* oraz trwający Jubileuszowy Rok Miłosierdzia stały się inspiracją do refleksji nad związkiem miłosierdzia z Eklezją.

Ks. dr hab. JACENTY MASTEJ, prof. KUL – Katedra Chrystologii i Eklezjologii Fundamentalnej Instytutu Teologii Fundamentalnej KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin; e-mail: jmastej@kul.pl

¹ FRANCISZEK, Bulla *Misericordiae vultus*, Watykan 2015, nr 2.

Kościół jest rzeczywistością osobową, która permanentnie się staje, rozwija, wzrasta². Ważne miejsce w ciągłej eklezjogenezie zajmuje miłosierdzie, które w Biblii ma bogate znaczenie. Miłosierdzie Boga oznacza wolne oraz łaskawe zwrócenie się ku człowiekowi, okazanie mu niezasłużonych względów, litości, przebaczenia, dobroci, życzliwości, wspaniałomyślności, czyli wybawienie go od wielorakich nieszczęść oraz obdarowanie pomyślnością i błogostawieństwem³. Miłosierna miłość Boga stoi u początku Kościoła; z niej Eklezja rodzi się i dzięki niej urzeczywistnia się w historii. Miłosierdzie jest Kościołowi ofiarowane przez Boga, ale także zadane. Kościół, żyjąc na co dzień miłosierdziem, realizuje zbawczą misję i staje się wiarygodnym znakiem miłosierdzia Boga względem człowieka i świata.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie miłosierdzia w funkcji eklezjotwórczej. Autor artykułu chce odpowiedzieć na pytanie: w jakim sensie miłosierdzie ma kościołotwórczy charakter w genezie, w urzeczywistnianiu się w historii oraz wiarygodności Kościoła. Miłosierdzie stanowi klucz hermeneutyczny, który pozwoli w sposób nowy popatrzeć na rzeczywistość Eklezji oraz jej wiarygodność.

1. MIZERYKORDIALNY⁴ CHARAKTER GENEZY KOŚCIOŁA

Eklezjologia współczesna, podejmując kwestię genezy oraz urzeczywistniania się Kościoła, zwraca uwagę na jego początek w zamyśle Trójcy Świętej oraz jego stopniową realizację w historii. Zarówno Sobór Watykański II w *Lumen gentium*, jak również *Katechizm Kościoła Katolickiego* podkreślają, że zrodzony z miłosiernej miłości Boga Kościół, zapowiedziany i przygotowany w Starym Przymierzu, został ustanowiony przez Jezusa Chrystusa,

---

² Cz.S. BARTNIK, *Kościół Jezusa Chrystusa*, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1982, s. 162; TENŻE, *Osobowy byt Kościoła*, w: *Kościół w świetle Biblii*, red. J. Szłaga, Lublin: TN KUL 1984, s. 163-175; J. MASTEJ, *Permanentna eklezjogeneza*, w: *Kościół w czasach Jana Pawła II*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej, Lublin: Wydawnictwo KUL, Wydawnictwo „Gaudium” 2005, s. 113-125.

³ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, tł. R. Zajączkowski, Poznań: Wydawnictwo św. Wojciecha 2015, s. 54-57; J. HOMERSKI, *Miłosierdzie w księgach Starego Testamentu*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 11-14.

⁴ Adaptacja terminu łacińskiego (*miser cordia* wywodzi się od: *cor* – „serce” i *miseri* – „ubodzy” i znaczy „mieć serce dla ubogich”; mieć litościwe serce szczególnie dla potrzebujących pomocy, biednych i cierpiących), według fonetycznych reguł języka polskiego (konsultacja – prof. dr hab. Kazimierz Ożóg).

a swoją pełnię osiągnie na końcu czasów⁵. Nauczanie powyższe uwyrażnia prawdę, że Jezus Chrystus – Wcielony Syn Boży – jest Założycielem Kościoła, a całe Jego ziemskie życie miało eklezjotwórczy charakter⁶. Istotnym elementem eklezjogenetycznym jest miłosierdzie.

W tym miejscu warto zauważyć, że historia zbawienia Starego Testamentu ogniskuje się na objawieniu Bożego miłosierdzia, czyli zbawczej i przebaczącej miłości Boga do człowieka. Na przestrzeni starotestamentowej historii zbawienia Bóg objawia się człowiekowi jako miłosierny⁷. Ten przymiot Boga jest najwyraźniej wyeksponowany w Biblii, co więcej miłosierdzie stanowi podstawę każdego działania Boga względem człowieka⁸. Miłosierdzie charakteryzuje zarówno słowo, które Jahwe kieruje do swego ludu, jak również Boże działanie. Objawiający się Bóg jest bogaty w miłosierdzie, które stanowi podstawę relacji pomiędzy Nim a narodem wybranym⁹. Historia Starego Testamentu ukazuje, że Boże miłosierdzie nieustannie napotyka grzeszność, słabość i niewierność ludu wybranego. W tej sytuacji Bożym lekarstwem stała się obietnica przyjścia Mesjasza, który przyniesie pełnię Bożego miłosierdzia. Wszystkie zapowiedzi Starego Testamentu możemy określić jako „obietnice Bożego miłosierdzia”, gdyż są darem Boga oraz dotyczą łaskawego i miłosiernego ulitowania się Boga nad człowiekiem. W najgłębszej swej istocie Boże miłosierdzie jest łaskawym czynem Boga na rzecz człowieka. Bóg ukazuje się człowiekowi jako Pan miłosierny, który lituje się nad

⁵ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (KK), Watykan 1964, nr 2; *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 759-769.

⁶ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Wybrane zagadnienia z eklezjologii*, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 201; por. A.A. NAPIÓRKOWSKI, *Geneza, natura i poslanie Kościoła*, w: *Teologia fundamentalna*, t. IV: *Kościół Chrystusowy*, red. T. Dzidek, Ł. Kamykowski, A. Kubiś, A.A. Napiórkowski, Kraków 2003, s. 71-105; K. KAUCHA, *Miłość za miłość. Wiarygodność chrześcijaństwa według Battisty Mondina*, Lublin: RW KUL 2000, s. 255-266; J. MASTEJ, *Eklezjotwórczy wymiar miłości*, „Roczniki Teologiczne” 53(2006), z. 9, s. 107-108.

⁷ J. HOMERSKI, *Miłosierdzie w księgach Starego Testamentu*, s. 11-26; TENŻE, *Dialog z Bogiem miłosierdzia*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 57-67; W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 58-71.

⁸ S. URBAŃSKI, *Miłosierdzie jako przymiot Boga w nauczaniu księdza Michała Sopočki*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 81-87; H.I. SZUMIŁ, *Tajemnica miłosierdzia Bożego w teologicznej myśli księdza Wincentego Granata*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 96-98; W. GRANAT, *Miłosierdzie jako przymiot Boga*, w: *Ewangelia miłosierdzia*, red. W. Granat, Warszawa-Poznań: Pallottinum 1970, s. 9-47; M. BERNYŚ, *Miłosierdzie jako przymiot Boga*, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, Kolekcja Communio, t. XV, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka. Poznań: Pallottinum 2003, s. 44-58.

⁹ H. WITCZYK, *Bóg nieskory do gniewu – bogaty w miłosierdzie (Ps 103)*, „Verbum Vitae” 3(2003), s. 81-97.

człowiekiem i wyzwala go od wielorakich nieszczęść¹⁰. Czasy mesjańskie to wybawienie, wyzwolenie oraz wypełnienie Bożych obietnic dotyczących dóbr mesjańskich, m.in. pokoju, dobrobytu, wolności. Zarówno aspekt wyzwolenia, jak również obdarowania przez Boga, wypełnia oczekiwania mesjańskie. Czasy mesjańskie nadejdą wraz z przyjściem Bożego Pomazańca, który napełniony Duchem Bożym objawi wszystkim narodom Boże miłosierdzie (por. Łk 4,18-19).

Wypełnienie Bożych obietnic dokonało się w Jezusie Chrystusie, gdyż w Nim nadeszła „pełnia czasu” (Ga 4,4), która jest pełnią Bożego miłosierdzia, gdyż jest wypełnieniem Objawienia Bożego¹¹. Najgłębszym motywem przyjścia Syna Bożego na świat jest okazanie przez Boga miłosierdzia człowiekowi. Jezus z Nazaretu mizerykordialny motyw swojej misji ujmuje w słowach: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne. Albowiem Bóg nie posłał swego Syna na świat po to, aby świat potępił, ale po to, by świat został przez Niego zbawiony” (J 3,16-17). Przyjście Syna Bożego na świat jest szczytem miłosiernej miłości Boga względem człowieka.

Całe ziemskie życie Jezusa z Nazaretu ma mizerykordialny charakter i jest realizacją obietnicy zbawienia¹². Wcielony Syn Boży jest wylaniem i wcieleniem Bożego miłosierdzia. Jezus Chrystus najpełniej objawia oblicze Ojca, gdyż „zna Ojca”, stanowi z Nim jedno, gdyż jest odwiecznym Synem Boga. Pełna znajomość Boga sprawia, że Jezus jest najdoskonalszym Objawicielem Ojca: „Wszystko przekazał Mi Ojciec mój. Nikt też nie zna Syna, tylko Ojciec, ani Ojca nikt nie zna, tylko Syn i ten, komu Syn zechce objawić” (Mt 11,27). Jezus z Nazaretu, Bóg-Człowiek, objawia Boga w najdoskonalszy sposób, ponieważ tylko On Go widział i zna. Wcielony Syn Boży stanowi jedno z Ojcem: „Ja i Ojciec jedno jesteśmy” (J 10,30). Jezusowa deklaracja skierowana do Filipa: „Kto Mnie zobaczył, zobaczył także i Ojca” (J 14,9), nie znajduje analogii w Biblii, tradycji judaistycznej czy hellenizmie¹³. Podstawą do poznania Ojca przez Syna jest ontyczna jedność natury Bożej.

¹⁰ H.I. SZUMIŁ, *Tajemnica miłosierdzia Bożego w teologicznej myśli księdza Wincentego Granata*, s. 92-96.

¹¹ A.A. NAPIÓRKOWSKI, *Jezus Chrystus objawiony i objawiający. Chrystologia fundamentalna*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2008.

¹² W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 75; W. SŁOMKA, *Miłosierdzie w chrześcijańskiej wizji człowieka*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 73.

¹³ F. DREYFUS, *Czy Jezus wiedział, że jest Bogiem?*, tł. R. Rubinkiewicz, Poznań: Wydawnictwo „W drodze” 1995, s. 69.

W Jezusie Chrystusie oblicze miłosiernego Boga stało się dla człowieka wyraźne. Wprawdzie Oblicze Boga, jako łaskawego Pana historii, zajaśniało już przed Izraelem w Starym Testamencie, jednak dopiero przyjście Chrystusa pozwoliło zobaczyć oblicze Boga, który jest miłosiernym Ojcem wszystkich ludzi. Jezus Chrystus, Wcielone Słowo Boga, jest zarówno słowem o Bożym miłosierdziu, jak również słowem pełnym miłosierdzia. Jak już wspomniano, zapowiadane w Starym Testamencie czasy mesjańskie to szczególnie epoka miłosierdzia Boga. Stąd Jezusowa proklamacja: „Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże” (Mk 1,15), oznacza nastanie dni Bożego miłosierdzia¹⁴.

W porządku chronologicznym pierwszym wydarzeniem mizerykordialnym Nowego Testamentu jest Wcielenie¹⁵. Motywem inkarnacji Syna Bożego jest zbawienie grzesznej ludzkości. Poprzez Wcielenie miłosierdzie Boże zostało wyrażone w Osobie Jezusa Chrystusa, który jest uosobieniem Bożego miłosierdzia. Ziemskie życie Syna Bożego wpisuje się w historię miłosierdzia, które Bóg okazuje człowiekowi „z pokolenia na pokolenie” (Łk 1,50)¹⁶. Całe życie Jezusa z Nazaretu ma charakter proegzystencjalny i zmierza do wyzwolenia ludzi z wielorakich nieszczęść doczesnych oraz uwolnienia z niewoli Szatana, grzechu i śmierci¹⁷. Ojciec święty Franciszek, ukazując mizerykordialny charakter ziemskiego życia Jezusa stwierdza: „Wszystko w Nim mówi o miłosierdziu. Nie ma też w Nim niczego, co byłoby pozbawione współczucia”¹⁸. Mizerykordialna pełnia objawienia chrześcijańskiego polega na tym, że On sam jest Wcielonym Słowem Boga, Słowem – Miłosierdziem, które stało się Czynem – Miłosierdziem¹⁹.

Jezus Chrystus czyni miłosierdzie Boże obecnym wśród ludzi²⁰. Jezusowe nauczanie stanowi wezwanie do wiary i ma charakter wspólnototwórczy – służy tworzeniu wspólnoty wiary i miłosierdzia. Słowo Chrystusa ukazuje Boga jako miłosiernego Ojca²¹. Mizerykordialny charakter ma Jezusowe wezwanie do miłosierdzia, którego wzór człowiek odnajduje w samym Bogu:

¹⁴ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 78, 112.

¹⁵ A. SŁOMKOWSKI, *Miłosierdzie Boże we Wcieleniu i Odkupieniu*, w: *Ewangelia miłosierdzia*, s. 73-83.

¹⁶ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 73-77.

¹⁷ Tamże, s. 84-89.

¹⁸ FRANCISZEK, *Bulla Misericordiae vultus*, nr 8.

¹⁹ W. SŁOMKA, *Miłosierdzie w chrześcijańskiej wizji człowieka*, s. 76; F. SZULC, *Chrystus wcieleniem i epifanią miłosierdzia*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 107-116.

²⁰ JAN PAWEŁ II, *Encyklika Dives in Misericordia*, Watykan 1980, nr 1-2.

²¹ J. KUDASIEWICZ, *Miłosierdzie w ewangeliach*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 69-72; S. NAGY, *Wynagrodzenie w tajemnicy Bożego miłosierdzia*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 156-163.

„Bądźcie miłosierni, jak Ojciec wasz jest miłosierny” (Łk 6,36)²². W przypowieściach poświęconych miłosierdziu, Jezus ukazuje Boga jako Ojca, który chce okazać człowiekowi swoje miłosierdzie. Wymowne są przypowieści: o zaginionej owcy (Łk 15,1-7), o zgubionej drachmie (Łk 15,8-10) oraz o miłosiernym ojcu (Łk 15,11-32)²³. Papież Franciszek podkreśla, że „w tych przypowieściach Bóg zawsze występuje jako pełen radości, przede wszystkim gdy przebacza. Znajdujemy w nich istotę Ewangelii oraz naszej wiary, ponieważ miłosierdzie jest ukazane jako siła, która zwycięża wszystko, która wypełnia serce miłością i pociesza przebaczeniem”²⁴.

Istotnym elementem Chrystusowego orędzia o miłosierdziu jest wezwanie do okazywania przebaczenia²⁵. Wyraża to m.in. Jego pouczenie: „Jeśli bowiem przebaczycie ludziom ich przewinienia, i wam przebaczy Ojciec wasz niebieski. Lecz jeśli nie przebaczycie ludziom, i Ojciec wasz nie przebaczy wam waszych przewinień” (Mt 6,14-15) oraz Jego odpowiedź na pytanie postawione przez Piotra: „Panie, ile razy mam przebaczyć, jeśli mój brat wykroczy przeciwko mnie? Czy aż siedem razy?» Jezus mu odrzekł: «Nie mówię ci, że aż siedem razy, lecz aż siedemdziesiąt siedem razy»” (Mt 18,21-22). Doświadczenie przez człowieka Bożego przebaczenia winno stanowić dla niego twórczą inspirację do życia w blasku miłosierdzia²⁶. Zaproszenie do czynienia miłosierdzia Jezus uwyrażnia w przypowieści o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,25-37), którą kończy wezwaniem: „Idź, i ty czyń podobnie!»” (Łk 10,37)²⁷. Jezusowe słowo ma aspekt przemowy, wezwania, a ponieważ jest także słowem pełnym mocy i łaski, dlatego staje się dla człowieka skutecznym wezwaniem do praktykowania miłosierdzia²⁸. Czytni to w pełni wiarygodnym Jezusowe nauczanie o miłosierdziu Boga względem każdego człowieka oraz o zasadności praktykowania przez ludzi miłosierdzia w codziennym życiu.

²² W. SŁOMKA, *Miłosierdzie w chrześcijańskiej wizji człowieka*, s. 74-75; J. KUDASIEWICZ, *Miłosierdzie w ewangeliach*, s. 74-77.

²³ C. RUINI, *Objawienie miłosierdzia Ojca*, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, Kolekcja Communio, t. XV, s. 116-118.

²⁴ FRANCISZEK, *Bulla Misericordiae vultus*, nr 9.

²⁵ F. GRYGLEWICZ, *Miłosierdzie Boże w Nowym Testamencie*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 36-38; W. SŁOMKA, *Miłosierdzie w chrześcijańskiej wizji człowieka*, s. 74-75.

²⁶ J. KUDASIEWICZ, *Miłosierdzie w ewangeliach*, s. 72, 80-81.

²⁷ F. GRYGLEWICZ, *Miłosierdzie Boże w Nowym Testamencie*, s. 41-42; W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 81-82.

²⁸ A. FEUILLET, P. GRELOT, *Słowo Boże*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań 1990, s. 878; J.-P. de RUDDER, *Rola słowa w przekazywaniu objawienia*, „Concilium” 1968, nr 1-10, s. 324-329.

Jezus nie tylko naucza o miłosiernym Bogu i wzywa do czynienia miłosierdzia, ale także sam czyni miłosierdzie. Mizerykordialna postawa Jezusa wobec ludzi ma eklezjotwórczy charakter. Jego odniesienie do każdego człowieka naznaczone jest z troską, dobrocią, łaskawością, czyli miłosierdziem. Jezus niesie pociechę, pokój, przebaczenie, miłość. Uwidacznia się to zwłaszcza w relacji do kobiet i dzieci, a także biednych, chorych, cierpiących, skrzywdzonych, słabych, grzesznych i pogardzanych. Równocześnie jest On krytyczny wobec ludzi niemiłosiernych – obłudników, faryzeuszy, krzywdzicieli ludzi, zwolenników czystego legalizmu – ale napomina ich z miłością²⁹. Wymowną ilustrację stanowi przypowieść o nielitościwym dłużniku (Mt 18,23-35). Miłosierdzie wobec człowieka potrzebującego pomocy Jezus stawia wyżej niż starotestamentowe ofiary (por. Mt 9,13; 12,7).

Objawienie Bożego miłosierdzia oraz budowanie mizerykordialnej wspólnoty wiary dokonuje się przez cuda. Taumaturgiczna działalność Jezusa ujawnia Jego stosunek do ludzi oczekujących pomocy. Papież Franciszek w *Misericordiae vultus* zwraca uwagę, że „znaki, które czyni przede wszystkim w stosunku do grzeszników, do biednych, wyłączonych, chorych i cierpiących, są naznaczone miłosierdziem”³⁰. Cuda stanowią urzeczywistnienie nadejścia królestwa Bożego, które jest odzwierciedleniem miłosierdzia Boga względem człowieka³¹. Mizerykordialny charakter cudów uwypuklają prośby kierowane do Jezusa przez potrzebujących pomocy, np. dwaj niewidomi, którzy siedzieli przy drodze pod Jerychem głośno wołali: „Panie, ulituj się nad nami, Synu Dawida»” (Mt 20,30-31). Podobnie kobieta kananejska błaga: „Ulituj się nade mną, Panie, Synu Dawida! Moja córka jest ciężko dręczona przez złego ducha»” (Mt 15,22). Mizerykordialny charakter wyrażają także sytuacje, gdy Jezus widząc ludzką nędzę – „zdjęty litością” niesie ulgę w cierpieniu (Mt 20,34; Mk 1,41)³². W tych wydarzeniach Jezus objawia się jako Mesjasz i Pan, który leczy i pomaga człowiekowi w jego nieszczęściu: „Apelowanie do Jego miłosierdzia płynęło z przekonania, że w Nim jest i działa miłosierdzie Boże; On jest wcieleniem Bożego miłosierdzia. Można Go nazwać Mesjaszem miłosierdzia”³³. Tym samym cuda

²⁹ J. MASTEJ, *Eklezjotwórczy wymiar miłości*, s. 109-110; H. SEWERYNIAK, *Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna*, Płock 2001, s. 236-241; M. RUSECKI, *Traktat o Objawieniu*, Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów 2006, s. 276-289; J. KUDASIEWICZ, *Miłosierdzie w ewangeliach*, s. 78-79.

³⁰ FRANCISZEK, *Bulla Misericordiae vultus*, nr 8.

³¹ M. RUSECKI, *Funkcje cuda*, Sandomierz-Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz 1997, s. 217-231; TENŻE, *Cud w chrześcijaństwie*, Lublin: TN KUL 1996, s. 434-442.

³² F. GRYGLEWICZ, *Miłosierdzie Boże w Nowym Testamencie*, s. 34-35.

³³ J. KUDASIEWICZ, *Miłosierdzie w ewangeliach*, s. 74.

Jezusa stają się dla człowieka „dotykami miłosierdzia”³⁴ i przyczyniają się do zrodzenia oraz umacniania wiary eklezjalnej.

Doniosłe miejsce w mizerykordialnej eklezjogenezie zajmuje powołanie oraz wybór przez Jezusa Dwunastu. W Jezusowej szkole miłosierdzia apostołowie stopniowo rozpoznawali kim On jest. Wiara uczniów rodziła się w klimacie obecności, nauczania oraz działalności Jezusa, a umacniała się przez doświadczanie Jego miłosiernej miłości³⁵. Apostołowie stali się głosicielami ewangelii miłosierdzia. Zostali także uzdolnieni do czynienia miłosierdzia, co wyraziło się m.in. w otrzymanej od Chrystusa władzy uzdrawiania i wypędzania złych duchów (Mk 6,7-13). Mizerykordialny charakter ma misja odpuszczania grzechów, którą Zmartwychwstały Pan powierza apostołom: „Weźmijcie Ducha Świętego! Którym odpuścicie grzechy, są im odpuszczone, a którym zatrzymacie, są im zatrzymane” (J 20,22b-23). Uwyraźnić także trzeba fakt, że Szymon Piotr, który otrzymał od Mistrza z Nazaretu przywilej pierwszeństwa, doświadczył od Niego – po zaparciu się Mistrza – daru miłosierdzia i przebaczenia.

Doniosłe znaczenie dla mizerykordialnej eklezjogenezy mają wydarzenia paschalne. W czasie Ostatniej Wieczerzy Jezus zawarł Nowe Przymierze i ustanowił Eucharystię. Na mocy Nowego Przymierza zostają zgładzone ludzkie grzechy, a ludzkość zostaje zjednoczona z Bogiem. Ofiara, która została sakramentalnie uobecniona przez Jezusa Chrystusa podczas Ostatniej Wieczerzy, stanowi jedno z ofiar złożoną na krzyżu i jest szczytem miłości oraz miłosierdzia, gdyż „Nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich” (J 15,13; por. 1 J 3,16). Z woli Chrystusa Kościół ma permanentnie uobecniać misterium Jego męki, śmierci i Zmartwychwstania poprzez sprawowanie Eucharystii, która buduje nowotestamentową wspólnotę miłości i miłosierdzia³⁶.

Misterium paschalne jest najwspanialszym czynem miłosiernego Boga. Papież Franciszek w bulli *Misericordiae vultus* pisze: „W śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa Bóg czyni widoczną swoją miłość, która prowadzi aż do zniszczenia grzechu ludzkiego. Pojednanie się z Bogiem staje się możliwe dzięki Misterium Paschalnemu oraz poprzez pośrednictwo

³⁴ A. MALINA, *Dotyk miłosierdzia (Mk 2, 1-12)*, „Verbum Vitae” 3(2003), s. 119-137.

³⁵ J. GUILLET, *Jezus w wierze pierwszych uczniów*, Kraków 2000, s. 6, 52.

³⁶ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, Watykan 2003; TENŻE, „*Mane nobiscum*” *Domine*, Watykan 2004; J. MASTEJ, *Permanentna eklezjogeneza eucharystyczna w świetle encykliki Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, „Roczniki Teologiczne” 52(2005), z. 9, s. 97-114; TENŻE, *Eklezjotwórczy wymiar miłości*, s. 111-112.

Kościół³⁷. Nie sposób zrozumieć tajemnicy krzyża bez odwołania się do Bożego miłosierdzia. Krzyż objawia Syna posłusznego Ojcu, mizerykordialne oblicze Ojca oraz Ducha Świętego, który jednoczy Ojca i Syna w komunii miłości. Wydarzenie krzyża ukazuje wielkość miłosierdzia Boga względem człowieka. Śmierć Wcielonego Syna Bożego dokonała się za nasze grzechy – „dla nas i dla naszego zbawienia”. Krzyż objawia potęgę miłosiernej miłości Boga, który ulitował się nad grzeszną ludzkością³⁸.

Krzyżowa śmierć Jezusa pozostaje najwyższym czynem miłosiernej miłości Boga względem człowieka³⁹. Prawdę o ocalającej miłości Boga oraz o Jezusowym zwycięstwie nad szatanem i śmiercią wyraża formuła wyznania wiary: „zstąpił do piekieł”⁴⁰. Ten akapit wyznania wiary uwypukla realność śmierci Jezusa oraz zbawczy wymiar Jego śmierci i zmartwychwstania: przywrócona zostaje człowiekowi relacja z Bogiem, która została utracona przez grzech. Jezus Chrystus wnosi w stan egzystencji infernalnej życie oraz napełnia ją światłem. Syn Człowieczy zszedł w czeluści otchłani, aby oczekującemu człowiekowi ofiarować Boże miłosierdzie. Chrystus przez swoją śmierć nie tylko włącza całą ludzkość w proces wyzwania ze śmierci, ale daje każdemu człowiekowi uzasadnioną nadzieję na całkowite zwycięstwo nad śmiercią, czego zapowiedzią jest Jego rezurekcja⁴¹.

Zmartwychwstanie to również wydarzenie o charakterze mizerykordialnym i eklezjotwórczym⁴². Rezurekcja objawia Boga, „który Jezusa wskrzesił z martwych” (Rz 8,11). Tym samym Boże miłosierdzie jest potężniejsze od śmierci, dlatego tylko ono może stanowić dla człowieka źródło uzasadnionej nadziei na życie wieczne. Darem zmartwychwstałego Pana dla Kościoła jest

³⁷ FRANCISZEK, *Bulla Misericordiae vultus*, nr 22.

³⁸ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 89-95; W. SŁOMKA, *Miłosierdzie w chrześcijańskiej wizji człowieka*, s. 71.

³⁹ A. SŁOMKOWSKI, *Miłosierdzie Boże we Wcieleniu i Odkupieniu*, s. 87-95; A.L. SZAFRAŃSKI, *Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 119-122; T. DOLA, *Teologia misteriów życia Jezusa*, Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 2002, s. 200-212.

⁴⁰ A.L. SZAFRAŃSKI, *Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa*, s. 122-123; Z.J. ZDYBICKA, *Konanie i śmierć Chrystusa radykalnym objawieniem miłosierdzia*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 141-153; M. RUSECKI, *Pan zmartwychwstał i żyje. Zarys teologii rezurekcyjnej*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2006, s. 174; T.D. ŁUKASZUK, *Ty jesteś Chrystus, Syn Boga żywego. Dogmat chrystologiczny w ujęciu integralnym*, Kraków 2000, s. 139-142.

⁴¹ J. MASTEJ, *Staurologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014, s. 162-169.

⁴² A.L. SZAFRAŃSKI, *Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa*, s. 123-127; A. SŁOMKOWSKI, *Miłosierdzie Boże we Wcieleniu i Odkupieniu*, s. 95-100.

Boże miłosierdzie⁴³. W Dzień Pięćdziesiątnicy wspólnota eklezjalna otrzymała obiecane Pocieszyciela, Ducha Świętego, który jest Świadkiem Bożego miłosierdzia. Paraklet, stale obecny w życiu Kościoła, rodzi wierzących do nowego życia przez zanurzenie w Bożym miłosierdziu, rozlewa miłosierdzie w ich sercach oraz uzdalnia do świadczenia o miłosierdziu w codziennym życiu.

2. MIZERYKORDIALNE URZECZYWISTNIANIE SIĘ KOŚCIOŁA

Życie i działalność Jezusa z Nazaretu zaowocowały powstaniem mizerykordialnej wspólnoty eklezjalnej. Miłosierdzie objawione we Wcielonym Synu Bożym przybrało kształt eklezjalny. Eklezja jest zatem owocem Bożego miłosierdzia⁴⁴. Miłosierdzie Boże, które stoi u początku Kościoła, stanowi o jego istocie, czyli tworzy jego tożsamość. Kościół już przez sam fakt zaistnienia jest świadkiem Bożego miłosierdzia. Miłosierdzie zajmuje także ważne miejsce w permanentnej eklezjogenezie⁴⁵.

Dzieje Apostolskie ukazują mizerykordialny charakter pierwotnego Kościoła. W centrum orędzia apostolskiego jest Dobra Nowina o Jezusie Chrystusie, który umarł, zmartwychwstał i żyje. Apostołowie są świadkami Zmartwychwstałego Pana, który jest „obliczem miłosierdzia Ojca”⁴⁶. Cuda, dziejące się w pierwotnym Kościele, stanowią jego uwiarygodnienie oraz są darem Bożego miłosierdzia. Także posługa miłosierdzia, czyli troska o ubogich i potrzebujących, ukazuje istotny element życia pierwotnej Eklezji⁴⁷.

Papież Franciszek w bulli *Misericordiae vultus* podkreśla, że „główną belką, na której wspiera się życie Kościoła, jest miłosierdzie”⁴⁸. Wspólnota eklezjalna żyje miłosierdziem; w niej miłosierdzie nieustannie się rodzi, rozwija, umacnia i jest przekazywane. Miłosierdzie dynamizuje życie Kościoła, a Kościół jawi się jako znak Bożego miłosierdzia dla świata – Kościół, żyjąc

⁴³ W. LINKE, *Miłosierdzie Jezusa Zmartwychwstałego dla Kościoła na ziemi (Ap 3, 14-22)*, „*Verbum Vitae*” 3(2003), s. 181-199.

⁴⁴ A. SŁOMKOWSKI, *Miłosierdzie Boże we Wcieleniu i Odkupieniu*, s. 100-112.

⁴⁵ A. NOSSOL, *Personalistyczno-humanistyczny aspekt w doznawaniu i w świadczeniu miłosierdzia*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 46-48; J. MAJKA, *Kościół jako dalszy ciąg miłosierdzia Chrystusa*, w: *Ewangelia miłosierdzia*, s. 175-228.

⁴⁶ FRANCISZEK, Bulla *Misericordiae vultus*, nr 1.

⁴⁷ F. GRYGLEWICZ, *Miłosierdzie Boże w Nowym Testamencie*, s. 42-43; W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 183.

⁴⁸ FRANCISZEK, Bulla *Misericordiae vultus*, nr 10.

miłosierdziem, wciela je w świat, historię, w indywidualne osoby i całe społeczności.

Priorytetowym zadaniem Kościoła jest wyznawanie miłosierdzia Bożego oraz jego głoszenie⁴⁹. Boże miłosierdzie jest wielkim darem dla człowieka, gdyż stanowi ważny element prawdy o człowieku, który potrzebuje nawrócenia i miłosierdzia. Eklezjalne orędzie o miłosierdziu to słowo pocieszenia, radości i nadziei, ale także słowo prawdy o człowieku, gdyż „miłosierdzie bez prawdy byłoby pociechą, ale pociechą pozbawioną szczerości: byłoby wyłącznie zwodzeniem obietnicami, a nawet czczą gadaniną. Natomiast prawda bez miłosierdzia byłaby zimna, nieprzychylna i raniąca”⁵⁰.

Mizerykordialny charakter Eklezji uwidacznia się także w jej misji uświęcania człowieka. Zadanie to realizowane jest przede wszystkim przez święte sakramenty, które są źródłem Bożej łaski i miłosierdzia⁵¹. Owocem sakramentu Chrztu jest odpuszczenie grzechów oraz nowe życie w Chrystusie i wspólnocie eklezjalnej⁵². Msza św. jest uobecnieniem ofiary Chrystusa, z której płyną źródła Bożego miłosierdzia dla całego świata⁵³. Karząc się Ciałem i Krwią Chrystusa, wierzący doświadczają miłosiernej miłości Boga oraz zostają umocnieni do składania świadectwa miłosierdzia. Tym samym Msza św. kształtuje w wierzących postawę miłosierdzia oraz uzdalnia do jego czynnego praktykowania w życiu⁵⁴. Sakramentem Bożego miłosierdzia jest sakrament pokuty i pojednania, gdyż w nim przez posługę kapłana, Bóg, Ojciec miłosierdzia odpuszcza człowiekowi grzechy i jednoczy go ze sobą oraz bliźnimi⁵⁵. Mizerykordialny charakter sakramentu chorych uwyrażniają

---

⁴⁹ M. BRZOZOWSKI, *Kościół wyznaje miłosierdzie Boga i głosi je*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 183-188; C. RUINI, *Objawienie miłosierdzia Ojca*, s. 119; W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 176; L. BALTER, *Kościół jako sakrament Bożego Miłosierdzia*, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, s. 168-169.

⁵⁰ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 178.

⁵¹ N. BUX, *Miłosierne działanie Trójcy Świętej w sakramentach*, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, s. 190-201; L. BALTER, *Kościół jako sakrament Bożego Miłosierdzia*, s. 157-160.

⁵² W. POPLATEK, *Spotkanie z Chrystusem w Kościele w sakramentach miłosierdzia*, w: *Ewangelia miłosierdzia*, s. 237-243.

⁵³ E. OZOROWSKI, *Miłosierdzie znaczy ofiarna miłość. Z teologii Eucharystii*, Białystok 2006, s. 23-44; W. POPLATEK, *Spotkanie z Chrystusem w Kościele w sakramentach miłosierdzia*, s. 243-251.

⁵⁴ J. MIAZEK, *Bóg miłosierdzia w modlitwach «Mszalu rzymskiego»*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 113-128.

⁵⁵ S. MOJEK, *Miłosierdzie Boże w sprawowaniu sakramentu pojednania*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 129-134; W. POPLATEK, *Spotkanie z Chrystusem w Kościele w sakramentach miłosierdzia*, s. 251-269; F. GRENIUK, *Miłosierdzie Boże w sakramencie pojednania*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 189-203; Cz. KRAKOWIAK, *Miłosierdzie Boże w liturgii sakramentu pojednania*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 205-213;

słowa wypowiedziane przez kapłana podczas namaszczenia czoła i dłoni olejem chorych: „Przez to święte namaszczenie niech Pan w swoim nieskończonym miłosierdziu wspomóż cię łaską Ducha Świętego. Amen. Pan, który odpuszcza ci grzechy, niech cię wybawi i łaskawie podźwignie. Amen”⁵⁶. Kościół poprzez sprawowanie sakramentów permanentnie obdarza wierzących Bożą łaską oraz miłosierdziem, które obejmuje całego człowieka, a nie tylko jego fizyczną biedę i materialne ubóstwo. Kościół podkreśla, że zagrożeniem dla człowieka jest ubóstwo duchowe, które polega na oddaleniu się człowieka od Boga przez grzech i zagubienie żywej relacji z Bogiem. Eklezjalne przesłanie o miłosierdziu głosi, że Bóg przez posługę Kościoła pochyla się nad każdą ludzką nędzą i śpieszy człowiekowi ze zbawczą pomocą⁵⁷.

Proklamowanie miłosierdzia oraz sakramentalna działalność Kościoła jest wyraźnym zaproszeniem do czynnego praktykowania miłosierdzia przez wiernych⁵⁸. Charakterystyczną cechą wspólnoty eklezjalnej jest miłosierdzie, które przejawia się w życiu osobistym, rodzinnym, małżeńskim, sąsiedzkim, zawodowym, parafialnym, społecznym itd. Miłosierdzie chrześcijańskie cechuje się wrażliwością, życzliwością, gotowością poświęcenia i ma uniwersalny charakter, to znaczy skierowane jest do wszystkich ludzi⁵⁹. Miłosierdzie jest cechą wyróżniającą wspólnotę eklezjalną spośród innych ludzkich wspólnot. W całokształcie codziennego życia konkretne czyny miłosierdzia chrześcijańskiego wyróżniają się w zestawieniu z brakiem wrażliwości, obojętnością, nienawiścią, czy pragnieniem odwetu.

Naśladowanie Chrystusa w miłosierdziu wyraża się w służbie braciom i w budowaniu jedności z nimi. Miłość miłosierna jest w pełni bezinteresowna, ofiarna, poszukująca dobra siostr i braci, przewyższająca czysto ludzkie motywy oraz sposoby miłowania. Świadczenie miłosierdzia odbywa się z poszanowaniem godności człowieka oraz z szacunkiem względem niego. Czynienie miłosierdzia nie może być jedynie okazjonalnym aktem, ale opcją fundamentalną, która obejmuje całe życie wierzącego oraz stanowi treść chrześcijańskiego świadectwa⁶⁰. Tak rozumiana miłość miłosierna przyczynia się do

---

J. SERVAIS, *Spowiedź – sakramentem Ojca Miłosierdzia. Profetyczna intuicja Adrienne von Speyr*, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, s. 208-221.

⁵⁶ W. POPLATEK, *Spotkanie z Chrystusem w Kościele w sakramentach miłosierdzia*, s. 269-271.

⁵⁷ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 110.

⁵⁸ J. HOMERSKI, *Miłosierdzie w księgach Starego Testamentu*, s. 23-26.

⁵⁹ M. RUSECKI, *Czy Kościół w Polsce jest wiarygodny?*, w: *Wiarygodność Kościoła wobec przemian w Polsce. Quo vadis Ecclesia Polonorum?*, red. M. Rusecki, Pelplin–Lublin: Bernardinum 1994, s. 152.

⁶⁰ M. RUSECKI, *Miłość jako motyw wiarygodności chrześcijaństwa*, w: *Miłość w postawie ludzkiej*, s. 243.

wzrostu oraz odnowy Kościoła. W wymiarze wertykalnym – miłosierdzie Boga nieustannie uświęca i odradza wspólnotę eklezjalną. W wymiarze horyzontalnym – czynna postawa miłosierdzia przyczynia się do wzrostu cywilizacji miłosierdzia, w której nie chodzi tylko o miłość humanitarną, postawę altruistyczną, czy sentymentalne współczucie, ale o egzystencjalną, życiową postawę miłosierdzia wypływającą z wiary w Jezusa Chrystusa⁶¹. Istotnym elementem mizerykordialnej posługi Kościoła jest jego działalność charytatywna⁶².

Miłosierdzie chrześcijańskie jest rzeczywistością personalistyczną i stanowi wyrażenie osobowego charakteru Eklezji. Mówiąc o miłosierdziu, które czyni Kościół, nie mamy na myśli jedynie gestów litości czy dobroczynności, ale postawę chrześcijanina, która owocuje wejściem w osobową relację miłości. Istotą tej relacji jest miłosierdzie, które wyraża najpełniejsze odniesienia międzyosobowe: wrażliwe spojrzenie, które pozwala dostrzec „ludzką nędzę” oraz wzruszenie, które nie jest jedynie odruchem litości, ale wczuciem się w trudną sytuację życiową bliźniego i okazanie mu konkretnej pomocy, z poszanowaniem jego godności. Miłosierdzie chrześcijańskie jest zatem najdoskonalszym sposobem interpersonalnej relacji, która rodzi się z miłości⁶³.

Miłosierdzie, którym żyje oraz które głosi Kościół, ma na wskroś sperancyjny i eschatyczny charakter. Doświadczenie miłosierdzia przez człowieka przyczynia się do odnalezienia przez niego zagubionego sensu życia oraz przywraca mu wiarę w dobroć człowieka. Także w obliczu cierpienia, Boże miłosierdzie stanowi dla człowieka źródło sensu i nadziei⁶⁴. Chrystusowe zaproszenie do codziennego życia Ewangelią miłosierdzia jest mocno i trwale zakorzenione w doczesności, ma wypełniać każdy etap doczesnego życia człowieka wierzącego, jednocześnie jest zorientowane ku obiecanej przyszłości: „Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią” (Mt 5,7)⁶⁵. Człowiek motywowany miłosierdziem, mając na uwadze szczęście wieczne, służy wspólnocie eklezjalnej i przyczynia się do jej wzrostu.

Boże miłosierdzie stanowi centrum nauczania Kościoła na temat zbawienia człowieka. Kościół ukazując człowiekowi perspektywę zbawienia, które dokonuje się przez Chrystusa i w Chrystusie, prezentuje ją w jasnym świetle

⁶¹ H.I. SZUMIŁ, *Tajemnica miłosierdzia Bożego w teologicznej myśli księdza Wincentego Granata*, s. 103-105; W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 28-29.

⁶² J. MAJKA, *Kościół jako dalszy ciąg miłosierdzia Chrystusa*, s. 195-228; W. PRZYGODA, *Charytatywna działalność Kościoła*, w: *Kościół w czasach Jana Pawła II*, s. 259-271.

⁶³ J. KUDASIEWICZ, *Miłosierdzie w ewangeliach*, s. 81-82.

⁶⁴ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 14-15, 132-145.

⁶⁵ W. SŁOMKA, *Miłosierdzie w chrześcijańskiej wizji człowieka*, s. 73.

Bożego miłosierdzia. Bóg pragnie zbawienia wszystkich ludzi, jednak szanuje ich wolność. Tym samym odwołując się do Bożego miłosierdzia możemy mieć nadzieję na zbawienie wszystkich ludzi, jednak nie mamy co do tego pewności⁶⁶. Najdoskonalszym darem miłosiernego Boga dla człowieka jest niebo – stan wiecznego szczęścia w domu Ojca. Wyrazem Bożego miłosierdzia jest też czyściec, który „jest stanem spotkania ze świętym Bogiem oraz z ogniem Jego oczyszczającej miłości [...]”⁶⁷. Doczesne życie jest dla człowieka nieustannym przygotowaniem się na definitywne spotkanie z miłosiernym Bogiem, które nastąpi w chwili śmierci⁶⁸.

3. MIZERYKORDIALNA WIARYGODNOŚĆ EKLEZJI

Przeprowadzone rozważania pozwalają stwierdzić, że miłosierdzie jest istotnym przymiotem Kościoła. Tym samym stanowi ono żywotne znamię, które w stopniu najwyższym świadczy o wiarygodności Eklezji. Papież Franciszek w bulli *Misericordiae vultus* jako kryterium wiarygodności Kościoła podaje właśnie miłosierdzie: „Wiarygodność Kościoła weryfikuje się na drodze miłości miłosiernej i współczującej”⁶⁹. Mizerykordialny znak wiarygodności Kościoła ma analogiczną strukturę jak sam Kościół: naturalną i nadprzyrodzoną, historyczną i ponadhistoryczną, widzialną i niewidzialną⁷⁰. Właściwe i pełne odczytanie znaku mizerykordialnego wiąże się z dostrzeżeniem elementu widzialnego oraz z rozpoznaniem jego nadprzyrodzonego znaczenia. Znak mizerykordialny wiąże się ściśle z innymi znakami wiarygodności, np. znakiem świętości, prakseologicznym, martyrologicznym, agapologicznym, czy opcją na rzecz ubogich⁷¹.

W rozpoznaniu mizerykordialnego znaku wiarygodności Kościoła ważną rolę pełni rozum, chociaż w pełnym odczytaniu znaku uczestniczy cała osoba ludzka, a jego definitywne wyjaśnienie dokonuje się przez wiarę. Rozpoznanie na drodze intelektualnego rozumowania wiąże się z podjęciem próby wytlumaczenia natury oraz genezy miłosierdzia w Kościele. Dostrzegając

⁶⁶ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 113-127.

⁶⁷ Tamże, s. 125.

⁶⁸ G. KUCZA, *Ostateczne wydarzenia człowieka a Boże Miłosierdzie*, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, s. 342-356.

⁶⁹ FRANCISZEK, Bulla *Misericordiae vultus*, nr 10.

⁷⁰ M. RUSECKI, *Czy Kościół w Polsce jest wiarygodny?*, s. 147-148.

⁷¹ M. RUSECKI, K. KAUCHA, A. PIETRZAK, *Znaki wiarygodności Kościoła*, w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. M. Rusecki i in., Lublin–Kraków: Wydawnictwo M 2002, s. 1381-1393.

zewewnętrzne przejawy miłosierdzia, np. bezinteresowną pomoc potrzebującym, przebaczenie, ofiarne i bezinteresowne poświęcenie się dla innych itp., należy dotrzeć do ich ostatecznej przyczyny⁷². We właściwym odczytaniu znaku mizerykordialnego konieczne jest porównanie Kościoła z innymi społecznościami. Wprawdzie takie zestawienie uwidacznia jedynie płaszczyznę naturalną, ale może być również pomocne w zauważeniu wyjątkowości chrześcijańskiego miłosierdzia. Oryginalność i niepowtarzalność miłosierdzia chrześcijańskiego uwidacznia się zarówno w częstotliwości uczynków miłosierdzia, jak również w bezinteresowności osób, które je spełniają⁷³.

Kościół jawi się w świecie jako społeczność osób żyjących miłością miłosierną. Dla wiarygodności Kościoła istotne jest to, czy modlitwa, liturgia i życie sakramentalne wpływają na codzienne życie chrześcijan. Kościół staje się czytelnym i wiarygodnym znakiem miłosierdzia wtedy, gdy modląc się, sprawując liturgię, staje się coraz bardziej wrażliwy na człowieka i ogarnia go miłością miłosierną. Udział w liturgii powinien się łączyć z solidarnością i miłością braterską, z podjęciem służby „na wzór Syna Człowieczego, który nie przyszedł, aby Mu służyło, lecz aby służyć i dać swoje życie na okup za wielu” (Mt 20,28). Chrześcijanin nie może zamykać oczu na rzeczywistość zła, bólu, niesprawiedliwości w świecie, ale powinien kontestować niesprawiedliwy status współczesnego społeczeństwa. Ta kontestacja ma stać się punktem wyjścia dla twórczej inwencji⁷⁴. Solidaryzując się z tymi, którzy żyją w sytuacji beznadziei, chrześcijanie podejmują działania mające na celu wyzwolenie człowieka z nędzy materialnej i duchowej. Opowiedzenie się po stronie miłosierdzia, jako jednej z istotnych zasad życia społecznego, jest przeciwstawieniem się niesprawiedliwości społecznej. Zdaniem W. Kaspera miłosierdzie może stanowić „innovacyjne i motywacyjne źródło społecznej sprawiedliwości”⁷⁵. Właściwie rozumiane miłosierdzie odwołuje się do sprawiedliwości i nie może być rozumiane jako usprawiedliwianie jakiegokolwiek niesprawiedliwości społecznej. Uwypukła to Jan Paweł II w encyklice *Dives in misericordia*: „W żadnym miejscu orędzia ewangelicznego ani przebaczenie, ani też miłosierdzie, jako jego źródło, nie oznacza pobłażliwości wobec zła, wobec zgorszenia, wobec krzywdy czy zniewagi wyrządzonej. W każdym wypadku naprawienie tego zła, naprawienie zgorszenia,

⁷² J. MASTEJ, *Eklezjotwórczy wymiar miłości*, s. 116.

⁷³ F. GRENIUK, „Czynić miłosierdzie drugim”, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 59-63; W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 158-161.

⁷⁴ M. RUSECKI, *Sperancyjny argument*, w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, s. 1130-1132.

⁷⁵ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 214.

wyrównanie krzywdy, zadośćuczynienie za zniewagę, jest warunkiem przebaczenia”⁷⁶. Eklezjalne świadectwo miłosierdzia wyraża się w zaangażowaniu Kościoła w obronę godności i praw człowieka oraz w promocję zasad sprawiedliwości w życiu społecznym⁷⁷.

Kościół jest wiarygodny, jeśli świadom swego zakorzenienia w Bożym miłosierdziu, wiernie głosi oraz żyje miłością miłosierną wobec świata. Kościół staje się czytelnym znakiem Bożego miłosierdzia wówczas, gdy jest wrażliwy na ludzką krzywdę i nędzę, staje po stronie pokrzywdzonych i cierpiących, śpiesząc im z konkretną pomocą. Istotnym wymiarem miłosierdzia jest także przebaczenie winowajcom oraz miłość nieprzyjaciół⁷⁸. Wiarygodność Kościoła realizuje się zatem przez świadectwo przebaczenia oraz ofiarnej miłości⁷⁹. Eklezjalne świadectwo miłosierdzia nie ogranicza się jedynie do wspólnoty kościelnej, ale jest skierowane do każdego człowieka. Wiarygodność Eklezji wzrasta wraz z jej zaangażowaniem w dzieła miłosierdzia⁸⁰. Do współczesnego człowieka bardziej niż wzniosłe i piękne słowa przemawia mizerykordialne świadectwo wyznawców Chrystusa⁸¹. Odczytanie mizerykordialnego znaku wiarygodności Kościoła pozwala na stwierdzenie, że Ewangelia miłosierdzia może stanowić dla człowieka doskonały projekt na życie⁸². Życie według Dobrej Nowiny o Bożym miłosierdziu jest możliwe – co pokazuje życie świętych⁸³.

Mizerykordialna wiarygodność Eklezji uwyrażnia się także przez właściwe odczytanie wyzwań, które wynikają z zachodzących zmian społeczno-ekono-

⁷⁶ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Dives in misericordia*, Watykan 1980, nr 14.

⁷⁷ K. RYCZAN, *Miłosierdzie w życiu społecznym*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 223-233.

⁷⁸ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 153-158.

⁷⁹ Tamże, s. 27-28.

⁸⁰ L. BALTER, *Kościół jako sakrament Bożego Miłosierdzia*, s. 169-172.

⁸¹ A.M. SICCARI, *Świadkowie i wzory miłości miłosiernej*, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, s. 265-284; W. ZIEMBA, *Świadkowie miłosierdzia*, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, s. 285-299.

⁸² M.I. DROZD, *Miłosierdzie jako rys postawy chrześcijańskiej według Gwidona z Montpellier i konstytucji Zakonu Ducha Świętego de Saxia*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 135-156; J. KORYTKOWSKI, *Miłosierdzie jako rys duchowości chrześcijańskiej*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 199-215; A.L. SZAFRAŃSKI, *Ku cywilizacji miłości miłosiernej*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 255-267.

⁸³ M.M. WÓJTOWICZ, *Miłosierdzie w postawie błogosławionego brata Alberta*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 217-230; M. MUSZYŃSKA, *Miłosierdzie realizowane w życiu sługi Bożego Edmunda Bojanowskiego*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 157-184; I. WERBIŃSKI, *Idea miłosierdzia jako rys duchowej postawy chrześcijańskiej w ujęciu siostry Faustyny*, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, s. 185-197.

miczno-kulturowych⁸⁴. Wprawdzie samo zadanie świadczenia miłosierdzia pozostaje stałe i niezmiennie, jednak sposoby jego praktykowania wynikają z zachodzących przemian. Wciąż pojawiają się nowe rodzaje nędzy oraz biedy materialnej i duchowej, której doświadcza człowiek (np. brak międzyosobowych relacji, samotność, wykluczenie społeczne, ubóstwo kulturowe, brak dostępu do edukacji). Stąd potrzeba permanentnego odczytywania przez Kościół znaków czasu oraz adekwatnej i skutecznej odpowiedzi przez nowe formy niesienia miłosierdzia.

Przesłanie Kościoła o Bogu bogatym w miłosierdzie jest wiarygodne wówczas, gdy jest głoszone językiem miłości i miłosierdzia. Postępowanie Kościoła jest skoncentrowane na człowieku, który jest „drogą Kościoła”⁸⁵. W. Kasper eksponuje, że Kościół „musi – nie potępiając przy tym wszystkich bogatych i dystygowanych – mieć serce dla małych, ubogich, chorych, upośledzonych, bezdomnych, imigrantów, dla ludzi spychanych na margines i dyskryminowanych, również dla uzależnionych od alkoholu i narkotyków, chorych na AIDS [...]. Oczywiście Kościół nie może usprawiedliwiać grzechu, jednak może przecież z miłosierdziem zwrócić się ku grzesznikom”⁸⁶. Pozytywna weryfikacja prawdziwości Kościoła ma miejsce wtedy, gdy Kościół pochyla się nad człowiekiem potrzebującym, gdyż „dobroczynna działalność Kościoła jest i zawsze była najbardziej przekonującą formą apostołstwa”⁸⁷.

Siła motywacyjna znaku mizerykordialnego jest proporcjonalna do stopnia wcielenia miłosierdzia w życie Kościoła, we wszystkich możliwych obszarach. Skuteczność motywacyjna znaku jest uwarunkowana zaangażowaniem osób składających świadectwo, jak również otwartością i dobrą wolą tych, do których ono dociera. Do pełnego i właściwego odczytania znaku mizerykordialnego konieczna jest także Boża łaska. Człowiek, który spotyka się z chrześcijańskim miłosierdziem, winien poprzez zewnętrzne fenomeny dostrzec motywy tego typu działań, co ostatecznie prowadzi do Osoby Jezusa Chrystusa⁸⁸.

⁸⁴ A.A. NAPIÓRKOWSKI, *Kościół wobec wyzwań współczesności*, w: *Kościół w czasach Jana Pawła II*, s. 156-157.

⁸⁵ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis*, Watykan 1979, nr 14.

⁸⁶ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 186.

⁸⁷ R. RAK, *Realizacja miłosierdzia w działalności Kościoła*, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, s. 210.

⁸⁸ M. RUSECKI, *Argumentacja prakseologiczna w teologii fundamentalnej*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 34(1987), z. 2, s. 124; TENŻE, *Wiarygodność chrześcijaństwa*, t. I: *Z teorii teologii fundamentalnej*, Lublin: TN KUL 1994, s. 94.

Siła znaku mizerykordialnego może słabnąć, gdy wierzący w Chrystusa zamykają się na dar Bożego miłosierdzia oraz nie żyją miłosierdziem na co dzień. Mizerykordialny znak wiarygodności Kościoła staje się nieczytelny, gdy w życiu chrześcijan zanikają: wrażliwość na drugiego człowieka, bezinteresowna chęć pomocy, brak empatii czy brak gotowości do przebaczenia. W sprzeczności ze znakiem mizerykordialnym pozostaje postawa nienawiści, zawiść, egoizm, zamknięcie oraz każdy grzech, który jest odejściem od miłosiernego Ojca. W tych sytuacjach wiarygodność Kościoła jest osłabiana przez grzeszność ludzi Kościoła, jednak nadal istotnym przymiotem Kościoła pozostaje miłosierdzie i tym samym pozostaje on nadal wiarygodny. W posłannictwie i życiu Eklezji miłosierdzie stanowi nie tylko jeden ze znaków świadczących o jego wiarygodności, ale jest znakiem szczególnie ważnym i przemawiającym do człowieka, dlatego za W. Kasperem można powtórzyć: „Kościół bez *caritas*, bez miłosierdzia nie byłby Kościołem Jezusa Chrystusa”⁸⁹.

*

Powyższe rozważania miały na celu ukazanie miłosierdzia w funkcji eklezjotwórczej. Następujące po sobie punkty uwybraźniły znaczenie miłosierdzia w genezie Kościoła, w jego permanentnym urzeczywistnianiu się w historii oraz dla jego wiarygodności. Przeprowadzone analizy pozwalają stwierdzić, że miłosierdzie stanowi o tożsamości Eklezji, gdyż warunkuje jej zaistnienie oraz decyduje o jej kształcie na przestrzeni historii. Mizerykordialnie uwarunkowana jest także wiarygodność Kościoła.

BIBLIOGRAFIA

- BALTER L., Kościół jako sakrament Bożego Miłosierdzia, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, Kolekcja *Communio* t. XV, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka, Poznań: Pallottinum 2003, s. 151-173.
- BARTNIK Cz.S., *Kościół Jezusa Chrystusa*, Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej 1982.
- BARTNIK Cz.S., *Osobowy byt Kościoła*, w: *Kościół w świetle Biblii*, red. J. Szłaga, Lublin: TN KUL 1984, s. 163-175.
- BERNYŚ M., *Miłosierdzie jako przymiot Boga*, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, Kolekcja *Communio* t. XV, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka, Poznań: Pallottinum 2003, s. 44-58.

---

⁸⁹ W. KASPER, *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*, s. 174.

- BRZOZOWSKI M., Kościół wyznaje miłosierdzie Boga i głosi je, w: Jan Paweł II. *Dives in misericordia*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 183-188.
- BUX N., Miłosierne działanie Trójcy Świętej w sakramentach, w: Bóg bogaty w miłosierdzie, Kolekcja *Communio* t. XV, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka, Poznań: Pallottinum 2003, s. 190-201.
- DE RUDDER J.-P., Rola słowa w przekazywaniu objawienia, „*Concilium*” 1968, nr 1-10, s. 324-329.
- DOLA T., Teologia misteriów życia Jezusa, Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 2002.
- DREYFUS F., Czy Jezus wiedział, że jest Bogiem?, tł. R. Rubinkiewicz, Poznań: Wydawnictwo „W drodze” 1995.
- DROZD M. I., Miłosierdzie jako rys postawy chrześcijańskiej według Gwidona z Montpellier i konstitucji Zakonu Ducha Świętego de Saxia, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 135-156.
- FEUILLET A., GRELOT P., Słowo Boże, w: Słownik teologii biblijnej, red. X. Léon-Dufour, Poznań: Pallottinum 1990, s. 876-883.
- FRANCISZEK, Bulla *Misericordiae vultus*, Watykan 2015.
- GRANAT W., Miłosierdzie jako przymiot Boga, w: Ewangelia miłosierdzia, red. W. Granat, Warszawa-Poznań: Pallottinum 1970, s. 9-47.
- GRENIUK F., „Czynić miłosierdzie drugim”, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 53-64.
- GRENIUK F., Miłosierdzie Boże w sakramencie pojednania, w: Jan Paweł II. *Dives in misericordia*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 189-203.
- GRYGLEWICZ F., Miłosierdzie Boże w Nowym Testamencie, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 27-44.
- GUILLET J., Jezus w wierze pierwszych uczniów, tł. M. Krzeptowska, Kraków: Wydawnictwo WAM 2000.
- HOMERSKI J., Dialog z Bogiem miłosierdzia, w: Jan Paweł II. *Dives in misericordia*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 57-67.
- HOMERSKI J., Miłosierdzie w księgach Starego Testamentu, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 11-26.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Dives in Misericordia*, Watykan 1980.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, Watykan 2003.
- JAN PAWEŁ II, *Mane nobiscum Domine*, Watykan 2004.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis*, Watykan 1979.
- KASPER W., Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia, tł. R. Zajączkowski, Poznań: Wydawnictwo św. Wojciecha 2015.
- Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994.
- KAUCHA K., Miłość za miłość. Wiarygodność chrześcijaństwa według Battisty Mondina, Lublin: RW KUL 2000.
- KORYTKOWSKI J., Miłosierdzie jako rys duchowości chrześcijańskiej, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 199-215.
- KRAKOWIAK Cz., Miłosierdzie Boże w liturgii sakramentu pojednania, w: Jan Paweł II. *Dives in misericordia*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 205-213.
- KUCZA G., Ostateczne wydarzenia człowieka a Boże Miłosierdzie, w: Bóg bogaty w miłosierdzie, Kolekcja *Communio* t. XV, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka, Poznań: Pallottinum 2003, s. 342-356.
- KUDASIEWICZ J., Miłosierdzie w ewangeliach, w: Jan Paweł II. *Dives in misericordia*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 69-82.
- LINKE W., Miłosierdzie Jezusa Zmartwychwstałego dla Kościoła na ziemi (Ap 3, 14-22), „*Verbum Vitae*” 3(2003), s. 181-199.
- ŁUKASZUK T.D., Ty jesteś Chrystus, Syn Boga żywego. Dogmat chryzologiczny w ujęciu integralnym, Kraków 2000.

- MAJKA J., Kościół jako dalszy ciąg miłosierdzia Chrystusa, w: *Ewangelia miłosierdzia*, red. W. Granat, Warszawa–Poznań: Pallottinum 1970, s. 175-228.
- MALINA A., Dotyk miłosierdzia (Mk 2, 1-12), „*Verbum Vitae*” 3(2003), s. 119-137.
- MASTEJ J., Eklezjotwórczy wymiar miłości, „*Roczniki Teologiczne*” 53(2006), z. 9, s. 107-122.
- MASTEJ J., Permanentna eklezjogeneza eucharystyczna w świetle encykliki Jana Pawła II „*Ecclesia de Eucharistia*”, „*Roczniki Teologiczne*” 52(2005), z. 9, s. 97-114.
- MASTEJ J., Permanentna eklezjogeneza, w: *Kościół w czasach Jana Pawła II*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej, Lublin: Wydawnictwo KUL, Wydawnictwo „Gaudium” 2005, s. 113-125.
- MASTEJ J., Staurologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa, Lublin: Wydawnictwo KUL 2014.
- MIAZEK J., Bóg miłosierdzia w modlitwach «Mszалу rzymskiego», w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 113-128.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, Wybrane zagadnienia z eklezjologii, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996*, red. J. Królikowski, Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów 2000, s. 197-236.
- MOJEK S., Miłosierdzie Boże w sprawowaniu sakramentu pojednania, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 129-134.
- MUSZYŃSKA M., Miłosierdzie realizowane w życiu sługi Bożego Edmunda Bojanowskiego, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 157-184.
- NAGY S., Wynagrodzenie w tajemnicy Bożego miłosierdzia, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 155-169.
- NAPIÓRKOWSKI A.A., Geneza, natura i posłanie Kościoła, w: *Teologia fundamentalna, t. IV: Kościół Chrystusowy*, red. T. Dzidek, Ł. Kamykowski, A. Kubiś, A.A. Napiórkowski, Kraków 2003, s. 71-105.
- NAPIÓRKOWSKI A.A., Jezus Chrystus objawiony i objawiający. *Chrystologia fundamentalna*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2008.
- NAPIÓRKOWSKI A.A., Kościół wobec wyzwań współczesności, w: *Kościół w czasach Jana Pawła II*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej, Lublin: Wydawnictwo KUL, Wydawnictwo „Gaudium” 2005, s. 145-158.
- NOSSOL A., Personalistyczno-humanistyczny aspekt w doznawaniu i w świadczeniu miłosierdzia, w: *Miłosierdzie w postawie ludzkiej*, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 45-52.
- OZOROWSKI E., Miłosierdzie znaczy ofiarą miłość. *Z teologii Eucharystii*, Białystok: Oficyna Wydawnicza WYBÓR 2006.
- POPŁATEK W., Spotkanie z Chrystusem w Kościele w sakramentach miłosierdzia, w: *Ewangelia miłosierdzia*, red. W. Granat, Warszawa–Poznań: Pallottinum 1970, s. 229-271.
- PRZYGODA W., Charytatywna działalność Kościoła, w: *Kościół w czasach Jana Pawła II*, red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej, Lublin: Wydawnictwo KUL, Wydawnictwo „Gaudium” 2005, s. 259-271.
- RAK R., Realizacja miłosierdzia w działalności Kościoła, w: *Jan Paweł II. Dives in misericordia. Tekst i komentarze*, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 215-222.
- RUINI C., Objawienie miłosierdzia Ojca, w: *Bóg bogaty w miłosierdzie*, Kolekcja *Communio*, t. XV, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka, Poznań: Pallottinum 2003, s. 116-125.
- RUSECKI M., KAUCHA K., PIETRZAK A., Znaki wiarygodności Kościoła, w: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, red. M. Rusecki i in., Lublin–Kraków: Wydawnictwo M 2002, s. 1381-1393.
- RUSECKI M., Argumentacja prakseologiczna w teologii fundamentalnej, „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” 34(1987), z. 2, s. 111-139.
- RUSECKI M., *Cud w chrześcijaństwie*, Lublin: TN KUL 1996.
- RUSECKI M., Czy Kościół w Polsce jest wiarygodny?, w: *Wiarygodność Kościoła wobec przemian w Polsce. Quo vadis Ecclesia Polonorum?*, red. M. Rusecki, Pelplin–Lublin: Bernardinum 1994, s. 143-156.

- RUSECKI M., Funkcje cudu, Sandomierz–Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz 1997.
- RUSECKI M., Miłość jako motyw wiarygodności chrześcijaństwa, w: Miłość w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1993, s. 229-247.
- RUSECKI M., Pan zmartwychwstał i żyje. Zarys teologii rezurekcyjnej, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2006.
- RUSECKI M., Sperancyjny argument, w: Leksykon Teologii Fundamentalnej, red. M. Rusecki i in., Lublin–Kraków: Wydawnictwo M 2002, s. 1126-1132.
- RUSECKI M., Traktat o Objawieniu, Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów 2006.
- RUSECKI M., Wiarygodność chrześcijaństwa, t. 1: Z teorii teologii fundamentalnej, Lublin: TN KUL 1994.
- RYCZAN K., Miłość-miłosierdzie w życiu społecznym, w: Jan Paweł II. *Dives in misericordia*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 223-233.
- SERVAIS J., Spowiedź – sakramentem Ojca Miłosierdzia. Profetyczna intuicja Adrienne von Speyr, w: Bóg bogaty w miłosierdzie, Kolekcja Communio, t. XV, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka, Poznań: Pallottinum 2003, s. 208-221.
- SEWERYNIAK H., Świadek i sens. Teologia fundamentalna, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2001.
- SICCARI A.M., Świadkowie i wzory miłości miłosiernej, w: Bóg bogaty w miłosierdzie, Kolekcja Communio, t. XV, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka, Poznań: Pallottinum 2003, s. 265-284.
- SŁOMKA W., Miłosierdzie w chrześcijańskiej wizji człowieka, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 65-77.
- SŁOMKOWSKI A., Miłosierdzie Boże we Wcieleniu i Odkupieniu, w: Ewangelia miłosierdzia, red. W. Granat, Warszawa–Poznań: Pallottinum 1970, s. 49-112.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Watykan 1964.
- SZAFRAŃSKI A.L., Ku cywilizacji miłości miłosiernej, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 255-267.
- SZAFRAŃSKI A. L., Miłosierdzie Boże w tajemnicy paschalnej Chrystusa, w: Jan Paweł II. *Dives in misericordia*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 117-140.
- SZULC F., Chrystus wcieleniem i epifanią miłosierdzia, w: Jan Paweł II. *Dives in misericordia*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 101-116.
- SZUMIŁ H.I., Tajemnica miłosierdzia Bożego w teologicznej myśli księdza Wincentego Granata, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 89-105.
- URBAŃSKI S., Miłosierdzie jako przymiot Boga w nauczaniu księdza Michała Sopoćki, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 79-88.
- WERBIŃSKI I., Idea miłosierdzia jako rys duchowej postawy chrześcijańskiej w ujęciu siostry Faustyny, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 185-197.
- WITCZYK H., Bóg nieskory do gniewu – bogaty w miłosierdzie (Ps 103), „Verbum Vitae” 3(2003), s. 81-97.
- WÓJTOWICZ M.M., Miłosierdzie w postawie błogosławionego brata Alberta, w: Miłosierdzie w postawie ludzkiej, red. W. Słomka, Lublin: TN KUL 1989, s. 217-230.
- ZDYBIĆKA Z.J., Konanie i śmierć Chrystusa radykalnym objawieniem miłosierdzia, w: Jan Paweł II. *Dives in misericordia*. Tekst i komentarze, red. S. Nagy, Lublin: RW KUL 1983, s. 141-153.
- ZIEMBA W., Świadkowie miłosierdzia, w: Bóg bogaty w miłosierdzie, Kolekcja Communio, t. XV, red. L. Balter, S. Dusza, A. Piętka, Poznań: Pallottinum 2003, s. 285-299.

MIŁOSIĘRDZIE W FUNKCJI EKLEZJOTWÓRCZEJ

S t r e s z c z e n i e

Celem artykułu jest ukazanie miłosierdzia w funkcji eklezjotwórczej. Przeprowadzone analizy pozwalają stwierdzić, że miłosierdzie stanowi o tożsamości Kościoła, gdyż warunkuje jego zaistnienie, decyduje o jego kształcie na przestrzeni historii oraz świadczy o jego wiarygodności.

Słowa kluczowe: Jezus Chrystus; Kościół; miłosierdzie; geneza Kościoła; urzeczywistnianie się Kościoła; wiarygodność Kościoła.